

PEREGRY NACJE MIĘDZY KULTUROWE

KSIEGA JUBILEUSZOWA
DEDYKOWANA
PROF. TADEUSZOWI
PALECZNEMU

PEREGRYNACJE
MIĘDZYKULTUROWE

PEREGRYNACJE MIĘDZYKULTUROWE

Pod redakcją

Magdaleny Banaszkiewicz,
Moniki Banaś,
Franciszka Czecha,
Anny Dudy i Karoliny Golemo

WYDAWNICTWO
KSIĘGARNIA
AKADEMICKA

Kraków 2025

Magdalena Banaszekiewicz
Uniwersytet Jagielloński, Kraków
 <https://orcid.org/0000-0002-4020-6308>
 m.banaszkiewicz@uj.edu.pl

Monika Banaś
Uniwersytet Jagielloński, Kraków
 <https://orcid.org/0000-0002-6542-4053>
 monika.banas@uj.edu.pl

Franciszek Czech
Uniwersytet Jagielloński, Kraków
 <https://orcid.org/0000-0001-9499-4007>
 franciszek.czech@uj.edu.pl

Anna Duda
Uniwersytet Jagielloński, Kraków
 <https://orcid.org/0000-0002-9902-7929>
 ania.duda@uj.edu.pl

Karolina Golemo
Uniwersytet Jagielloński, Kraków
 <https://orcid.org/0000-0001-5728-9587>
 karolina.golemo@uj.edu.pl

© Copyright by Wydział Studiów Międzynarodowych i Politycznych UJ,
individual authors and Księgarnia Akademicka, 2025

Recenzent
dr hab. Urszula Kusio prof. UMCS

Opracowanie redakcyjne
Agnieszka Sabak

Projekt okładki
Marta Jaszczuk

ISBN 978-83-8368-299-0 (druk)
ISBN 978-83-8368-300-3 (PDF)
<https://doi.org/10.12797/9788383683003>

Na okładce wykorzystano projekt Profesora Tadeusza Palecznego, fot. dr Anna Duda

Publikacja dofinansowana przez Wydział Studiów Międzynarodowych i Politycznych
Uniwersytetu Jagiellońskiego

WYDAWNICTWO KSIĘGARNIA AKADEMICKA

ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków
tel.: 12 421-13-87; 12 431-27-43
e-mail: publishing@akademicka.pl
<https://akademicka.pl>

Spis treści

OD PRZYJACIÓŁ, UCZNIÓW I WSPÓŁPRACOWNIKÓW 9

I. EKSPŁORACJE KONCEPCYJNE

ANDRZEJ PORĘBSKI

Z SOCJOLOGIĄ NA TY... CZYLI JAK KRÓLOWA NAUK POTRAFI WIĄZAĆ
LUDZKIE ŻYCIORYSY 15

LESZEK KORPOROWICZ

ANIMOWANIE TEORII.....23

BOGDAN SZLACHTA

KILKA UWAG HISTORYKA MYŚLI POLITYCZNEJ O POTRZEBIE BADANIA
NAPIĘĆ MIĘDZY TYM, CO UNIWERSALNE, I TYM, CO PARTYKULARNE
(TAKŻE NARODOWE) 37

SYLWIA JASKUŁA-KORPOROWICZ

EWOLUCJA RELACJI MIĘDZYKULTUROWYCH W ERZE TRANSFORMACJI
TECHNOLOGICZNYCH.....47

KINGA ORZEŁ-DEREŃ

PEDAGOGIKA DIALOGU JAKO ODPOWIEDŹ NA WYZWANIA WSPÓŁCZESNYCH
RELACJI MIĘDZYKULTUROWYCH.....71

MONIKA BANAŚ

O EMPATII W NAUCE WEDŁUG ANNY KINGSFORD 89

II. KU WIELOKULTUROWOŚCI

KATARZYNA WARMIŃSKA

TATARZY POLSCY – PAMIĘĆ, PRZESZŁOŚĆ I ETNICZNOŚĆ..... 103

MAŁGORZATA KOŁACZEK, JOANNA TALEWICZ

ALE STRACH, KTÓRY BYŁ W TOBIE, PRZEPŁYWA DO DZIECI Z MLEKIEM MATKI –
MILCZENIE I MIĘDZYPOKOLENIOWA TRAUMA ROMÓW I SINTI 121

MAJA PRADELLE

- OBRAZ KULTURY I PROJEKT ASYMLACJI RDZENNEJ LUDNOŚCI CHILE
ZAPREZENTOWANE PRZEZ IGNACEGO DOMEYKĘ W KSIĄŻCE
PT. *ARAUKANIA I JEJ MIESZKAŃCY* 149

WAWRZYNIEC KONARSKI

- POLAK O CELTACH, CZYLI UWAGI WŁASNE O DEMITOLOGIZACJI
WYBRANYCH CECH WIZERUNKOWYCH IRLANDII I IRLANDCZYKÓW 161

FRANCISZEK CZECH

- RASA, ETNICZNOŚĆ I RELIGIA W FILIPIŃSKIM PROCESIE NARODOWO-
TWÓRCZYM 179

III. PODRÓŻE PO TEKSTACH KULTURY**BARBARA WEŹGOWIEC**

- MIĘDZY MAPĄ I WYOBRAŹNIĄ – ANALIZA PORÓWNAWCZA *ATLASU ŁĄDÓW
NIEBYŁYCH* EDWARDA BROOKE’A – *HITCHINGA* I *ATLASU WYSP
ODLEGŁYCH* JUDITH SCHALANSKY 201

EWA BUJWID-KUREK

- KULTURA NARODOWA DETONATOREM NIENAWIŚCI? PRZEMYSŁENIA
INSPIROWANE LEKTURĄ ESEJÓW IVANA ČOLOVICIA 217

ELŻBIETA BINCZYCKA-GACEK

- STILL AIN’T NO BLACK IN THE UNION JACK?* – AFRO-BRYTYJSKOŚĆ
W TWÓRCZOŚCI CZARNYCH AUTORÓW Z WIELKIEJ BRYTANII
NA PRZYKŁADZIE *DOTTIE ABDULRAZAKA GURNAHA* 233

JAKUB KOŚCIÓLEK

- ŻOŁNIERZE NA NIE SWOJEJ WOJNIE. LOSY AFRYKAŃSKICH UCZESTNIKÓW
WOJEN ŚWIATOWYCH WE FRANCJI I ICH OBRAZ W FILMIE *CAMP DE
THIAROYE* 247

PIOTR KLETOWSKI

- CZY KILLER MOŻE BYĆ BUDDĄ? ANALIZA RELIGIJNYCH INSPIRACJI
KINA HONGKOŃSKIEGO NA PRZYKŁADZIE FILMU *PŁATNY MORDERCA
JOHNA WOO* 265

JADWIGA ROMANOWSKA

- TRANSKULTUROWE MOMENTY W PRAKTYCE TAŃCA FLAMENCO 281

IV. MIEJSCA PODRÓŻY**MAGDALENA BANASZKIEWICZ**

PODRÓŻ NIEOSWOJONA..... 293

ELŻBIETA WIĄCEK

RZYM – PODRÓŻ SŁUŻBOWA 303

ADAM ŻALIŃSKI

CZEKAŁEM NA ZIMĘ. WŚRÓD POLAKÓW W KAZACHSTANIE..... 315

KAROLINA GOLEMO

LIZBONA. MIASTO MIĘDZYKULTUROWYCH PRZEPEŁYWÓW..... 335

ANNA DUDAYELLOWSTONE DUTTON RANCH W MRĄGOWIE. W OCZEKIWANIU
NA KOLEJNY SEZON ..... 351**BOŻENA PĘKAŁA**

TAJEMNICE LIBERTY ISLAND. ROZMOWY Z WOLNOŚCIĄ 361

V. TERRA INCOGNITA**RENATA HOŁDA**KTO STRASZY W CHICAGO? O DUCHACH I KLASYCZNYCH LEGENDACH
MIEJSKICH..... 373**PAWEŁ PLICHTA**„STULTORUM PLENA SUNT OMNIA” – STULTITIA SICUT CULTURAE
HEREDITATEM ..... 391**JAROSŁAW ROKICKI**MIMETYCZNA REINTERPRETACJA KATASTROFY SMOLEŃSKIEJ –
REFLEKSJE METODOLOGICZNE ..... 417**KAROLINA KOSYNA**

TOŻSAMOŚĆ WIRTUALNA A RELACJE MIĘDZYKULTUROWE..... 443

NATALIA OŻEGALSKA-ŁUKASIKSZTUCZNA INTELIGENCJA NA KULTUROWYM ROZDROŻU. W POSZUKIWANIU
RÓWNOWAGI MIĘDZY INNOWACJĄ A SPRAWIEDLIWOŚCIĄ
ALGORYTMICZNĄ 455

BIOGRAMY 471

RENATA HOŁDA

Uniwersytet Jagielloński
Instytut Studiów Międzykulturowych
renata.holda@uj.edu.pl

KTO STRASZY W CHICAGO? O DUCHACH I KLASYCZNYCH LEGENDACH MIEJSKICH

WPROWADZENIE

Kilka lat temu jeden z moich znajomych – zawodowy kierowca – wyjaśnił mi, dlaczego nigdy nie zabiera autostopowiczów. Opowiadał, jak kiedyś, będąc w trasie, w deszczowy, jesienny wieczór zauważył na poboczu samotną kobietę niosącą dwie duże torby. Zatrzymał się, a nieznajoma podeszła do samochodu i poprosiła o podwiezienie. W trakcie podróży była mało rozmowna, a uwagę zwracała jej bladość. Po pewnym czasie wskazała dom stojący przy drodze, a gdy kierowca się zatrzymał, wyszła z samochodu i skierowała się w stronę furtki. Mężczyzna odjechał, lecz wkrótce zorientował się, że kobieta zostawiła w szoferce swój bagaż. Ponieważ nie było to daleko, zawrócił, podjechał pod dom, w którego kierunku odeszła pasażerka i zapukał do drzwi. Otworzyła je zaskoczona i trochę zaniepokojona starsuszka. Mężczyzna wyjaśnił, że przyniósł torby zapomniane przez pasażerkę, która weszła przed chwilą do domu. Starsza kobieta odpowiedziała, że nikt jej tego wieczoru nie odwiedził i że już wielokrotnie otwierała drzwi kierowcom, którzy odnosili pod jej drzwi jakieś pakunki. Wyjaśniła też, że tajemnicza nieznajoma to jej córka, która zginęła niedaleko w wypadku trzy lata wcześniej i od tej pory pojawia się na skraju szosy, prosząc przejeżdżających o podwiezienie.

Badacz kultury bez problemu rozpozna w tej opowieści, zrelacjonowanej mi jako „historia z życia”, jedną z wersji miejskiej legendy o znikającym autostopowiczu („Vanishing Hitchhiker”, „Phantom Hitchhiker”) realizującej przy tym klasyczny motyw historii o duchach nawiedzających miejsca swej śmierci¹. Jest ona znana z różnych krajów na świecie i inspirowała wiele form kultury popularnej. Współcześnie, po kilku dziesiątkach lat badań, opowieść ta jest uznawana za najbardziej rozpowszechniony typ historii o „znikającym duchu”², a jednocześnie jest prawdopodobnie najbardziej znaną współczesną legendą miejską³.

CZY WIERZĄ PAŃSTWO W DUCHY?

Wiara w duchy, to znaczy w dusze zmarłych, które z jakichś powodów pozostały na tym świecie i poszukują kontaktu z żywymi, wywodzi się z ludowych interpretacji katolickiej nauki o czyściecu. Mimo krytyki ze strony protestantów, a potem odrzucenia tych wierzeń z pozycji intelektualnych⁴ oraz uznaniu ich za „przednowoczesny przesąd”⁵, także współcześnie odnotowywane jest spore zainteresowanie, a niekiedy fascynacja tymi bytami.

Duchy to istoty znajdujące się w niewłaściwym miejscu, pomiędzy światami. Przynależne już do „tamtej” strony, nawiedzają ważne dla siebie ziemskie miejsca i tam ujawniają swoją obecność⁶. Wyobrażane są jako eteryczne, rozświetlone zjawy przybierające ludzkie kształty. Jednak, nawet w tej postaci cechują się pewną nienaturalnością, której wyznacznikami jest na przykład szczególnie bledaść lub wyraźnie obniżona temperatura ciała. Ponadto mają umiejętność

¹ S. Thompson, *Motif-Index of Folk-Literature. A Classification of Narrative Elements in Folktales, Ballads, Myths, Fables, Mediaeval Romances, Exempla, Fabliaux, Jest-Books, and Local Legends*, vol. 2, revised and enlarged edition, Indiana University Press, Bloomington 1955–1958, s. 432 (E332.3.3.1).

² G. de Vos, *What Happens Next? Contemporary Urban Legends and Popular Culture*, Libraries Unlimited, Santa Barbara 2012, s. 151, <http://dx.doi.org/10.5040/9798216034605&gt>, dostęp: 19.03.2025.

³ K. Van Effelterre, *The Return of the Dead. Revenants in Flemish Traditional and Contemporary Legends*, „Folklore” 2007, vol. 118, no. 1, s. 68; G. Bennet, *Phantom Hitchhikers and Bad Deaths*, „Tradition Today” 2011, nr 1, s. 4, http://centre-for-english-traditional-heritage.org/TraditionToday1/TT1_Bennett.pdf, dostęp: 19.03.2025.

⁴ Idem, *Alas, Poor Ghost! Traditions of Belief in Story and Discourse*, Utah State University Press, Logan 1999, s. 1.

⁵ A.F. Gordon, *Ghostly Matters. Haunting and the Sociological Imagination*, University of Minnesota Press, Minneapolis 2008 [wyd. 1 1997], s. 7.

⁶ G. Bennett, *Phantom Hitchhikers...*, s. 4.

znikania, a do ich pojawiania się na ziemi przyczyniła się gwałtowna śmierć i związana z tym konieczność sfinalizowania niezakończonych spraw lub ostrzeżenia żyjących⁷. Badacze wskazują jednak różnice pomiędzy niegdysiejszymi opowieściami o duchach a współczesnym *ghostlore*. Dusze zmarłych, które pojawiają się w dzisiejszych narracjach, rzadko poszukują pomocy żywych, zabiegając o swoje zbawienie. Zazwyczaj przyczyna ich pośmiertnej wędrówki nie jest jasna, co nie znaczy, że nie można próbować jej ustalić. Słabiej niż w przypadku opowiadań tradycyjnych odbijają się również nawiązania i inspiracje religijne⁸. Dominuje kontekst świecki i zwyczajne życie, w które wpasowane zostają pewne elementy fantazji, a same duchy są zadziwiająco podobne do ludzi.

W recepcji opowiadań o duchach istotna jest postawa i nastawienie odbiorcy. Tylko wierząc w nadprzyrodzone byty lub znając inne historie z nimi związane, zinterpretuje on własne niepokojące spostrzeżenia lub niejasne wydarzenia jako manifestację ich obecności i nałoży istniejące wcześniej ramy kulturowe na zaistniałe fakty, które złożą się na uporządkowaną narrację opartą na tradycyjnych wątkach⁹.

LEGENDY MIEJSKIE

Legendy miejskie są definiowane jako opowieści moralizatorskie z elementami przestrogi, rozpowszechniane przez ludzi przekonanych, że referowane zdarzenia były udziałem osób, które znają osobiście, przyjaciół lub członków rodziny. Ich charakterystyczną cechą jest „współczesność” rozumiana jako równoległość czasowa relacjonowanych wydarzeń i osób, które zapoznają się z narracją, oznaczająca również obecność aktualnych realiów i problemów¹⁰.

Jak wykazały badania, niektóre z takich legend mimo znamion współczesności mają odległą genezę. Zmieniła się, co prawda, przedstawiana w nich rzeczywistość i szczegóły, jednak rozpoznawalny schemat i morał wynikający z opowieści pozostają te same. Trwałe utrzymywanie się tych opowieści w obiegu

⁷ D.E. Goldstein, S.A. Grider, T.J. Banks, *Introduction. Old Spirits in New Bottles*, [w:] *idem, Haunting Experiences. Ghosts in Contemporary Folklore*, Utah State University Press, Logan 2007, s. 11-12.

⁸ K. Van Effelterre, *op. cit.*, s. 70; G. Bennett, *Phantom Hitchhikers...*, s. 4.

⁹ B. Ellis, *Death by Folklore: Case Closed?*, „Ethnologies” 2019, vol. 41, no. 1, s. 99-120. <https://doi.org/10.7202/1069848ar>, dostęp: 19.03.2025.

¹⁰ D. Mikkelson, *Urban Legend Definition*, <https://www.snopes.com/2011/03/10/what-are-urban-legends/>, dostęp: 1.03.2023.

pozainstytucjonalnym i nieformalnym sugeruje, że są dla ludzi ważne, odpowiadając na określone potrzeby, redukując niepewność, ostrzegając przed ryzykownymi zachowaniami i potencjalnym niebezpieczeństwem, a także wzmacniając normy moralne. A zatem, są przekazywane i budzą zainteresowanie, ponieważ odnoszą się do kwestii kulturowych istotnych dla ich odbiorców¹¹. Od pewnego czasu są one również traktowane jako pewnego rodzaju mapy, schematy dotyczące wydarzeń, które mogły wydarzyć się kiedyś, zdarzają się współcześnie i mogą się zdarzyć w przyszłości¹².

Według Lindy Dégh legenda jest najlepszą formą do prezentowania opowieści o zjawiskach nadprzyrodzonych, które są zawsze przedmiotem sporów i kontrowersji. Legendy pojawiają się i utrwalają jako efekt równoległe funkcjonujących sprzecznych opinii na temat danej narracji. Są utrzymywane przy życiu w specyficznym dialogu, którego stronami są – z jednej strony – osoby w nie wierzące lub traktujące je jako część własnego doświadczenia, a z drugiej – wątpiący lub nawet zagorzali przeciwnicy.

Jeśli chodzi o jej konwersacyjną, dialektyczno-polifoniczną naturę – pisała badaczka – legenda, bardziej niż jakikolwiek inny gatunek folkloru, może mieć sens tylko w ogniu kontrowersji. Nawet jeśli uczestnicy okazjonalnie nie wydają się być w zacieklej niezgodzie z tezą legendy, powszechnie znana przeciwna opinia społeczeństwa jako całości zawsze daje o sobie znać. Kiedy opowiadający przedstawia swój punkt widzenia na temat stanu nadprzyrodzonego, argumentuje przeciwko znanej przeciwnej opinii; formułuje swoją historię z oczekiwaniami, że wiele osób sprzeciwiłoby się jej, gdyby były obecne¹³.

Oznacza to, że choć nie zawsze rozstrzygnięta zostaje kwestia prawdziwości lub fałszu danej legendy, to dyskusje nad jej prawdziwością oraz krytyka przyczyniają się do jej rozprzestrzeniania i dalszego trwania.

Rozumienie terminu „legenda miejska” wykracza dzisiaj poza utożsamianie go z formą narracyjną. Nie zawsze opowieści takie są postrzegane jako forma folkloru, często funkcjonując również jako synonim treści, które w sposób

---

¹¹ T.J. Banks, *The Usefulness of Ghost Stories*, [w:] D.E. Goldstein, S.A. Grider, T.J. Banks, *op. cit.*, s. 31.

¹² B. Ellis, *op. cit.*, s. 202.

¹³ L. Dégh, *Legend and Belief. Dialectics of a Folklore Genre*, Indiana University Press, Bloomington–Indianapolis 2001, s. 2.

oczywisty są nieprawdziwe, a także jako określenie błędnych przekonań czy fałszywej wiedzy. Rozwój Internetu oraz cyfryzacja zasobów archiwalnych i zbiorów bibliotek, umożliwiając stosunkowo łatwy dostęp do źródeł, wydań gazet i niektórych akt, zaktywizowały dyskusje nad prawdziwością legend miejskich oraz próby ich weryfikowania. Sukcesy stron takich jak snopes.com oraz produkcji telewizyjnych jak na przykład emitowany w latach 2003–2016 program popularnonaukowy *Myth Busters*, dystrybuowany w wielu krajach na świecie i znany również polskiemu telewidzowi, zintensyfikowały istniejący już wcześniej trend do publicznego badania legend miejskich, nieograniczony tylko do folklorystów, lecz skupiający rzesze miłośników tej formy kulturowej oraz sceptyków.

Działania weryfikujące są rezultatem postawy krytycznej i przekonania o intencjonalnym szerzeniu nieprawdziwych informacji (*fake news*) pojawiających się w przestrzeni publicznej oraz w mediach, w tym także w mediach społecznościowych¹⁴. Ujawnienie takich praktyk jest traktowane jako sposób uniknięcia dezinformacji czy nawet manipulacji lub, odwrotnie, jako sposób na uzyskanie pewności albo wysokiego prawdopodobieństwa zaistnienia danego wydarzenia w przeszłości. W takich dociekaniach przyjmowana jest strategia demystyfikacji czy podważania (*debunking*) oraz potwierdzania (*confirmation*). Podważanie polega na udowodnieniu, że dane zdarzenie nie mogło mieć miejsca i nie ma podstaw, by wierzyć w jego prawdziwość, a potwierdzanie – że nie można takiego zajścia wykluczyć, choć możliwość jego zaistnienia może być niewielka.

W kontekście legend miejskich weryfikacja może przyjmować obie wskazane formy. Polega na analizie legendy w celu ustalenia jej pochodzenia, sprawdzaniu podanych informacji i wskazaniu w nich błędów, sprzeczności lub braku dowodów lub, przeciwnie, wykazaniu związków z faktami. Często wykorzystuje się do tego badania historyczne, genealogiczne oraz analizę źródeł takich jak archiwalia czy stare roczniki gazet. Potwierdzanie oznacza próbę powiązania legendy z zaistniałymi faktami, identyfikację osób mogących być pierwowzorem jej protagonistów oraz dat i okoliczności zdarzenia, które przyczyniło się do powstania lub uaktywnienia narracji. Udowodnienie takich związków oznacza, że narracja oparta jest na faktach, nie jest więc legendą, w przeciwnym wypadku – okazuje się folklorystyczną fikcją.

---

¹⁴ F. Czech, *Czy Polacy jadają łabędzie? Legendy miejskie i fałszywe wiadomości w warunkach kontaktu międzykulturowego*, „Perspektywy Kultury” 2023, t. 41, nr 2 (2), s. 280-281.

„ZNIKAJĄCY AUTOSTOPOWICZ”

Legendę o znikającej autostopowicze rozpropagował amerykański folklorysta Jan Harold Brunvand, tytułując tak jedną ze swoich książek, wydaną po raz pierwszy w 1981 roku (*The Vanishing Hitchhiker*¹⁵) i jednocześnie nadając impet badaniom reprezentowanego przez nią zjawiska kulturowego. Jednak już wcześniej badacze zwrócili uwagę na tę historię. Początkowo wskazywali na nią jako na opowieść charakterystyczną dla amerykańskiego folkloru, wywodzącą się z tradycyjnych wątków historii o duchach i wampirach wracających z grobu¹⁶. Dalsze badania ujawniły, że legenda jest starsza niż przypuszczano, występuje w wielu wariantach (czterech lub sześciu), nie jest ograniczona do Stanów Zjednoczonych, lecz ma swoje odmiany w wielu krajach na świecie¹⁷. Często za pierwszy „zarejestrowany” wariant legendy uznawana jest historia świętego Filipa opisana w *Dziejach Apostolskich*. Na polecenie Boga przyłączył się on do podróżującego powozem urzędnika etiopskiego, rozmawiając z nim, nawrócił go i ochrzcił, a następnie w sposób cudowny zniknął (Dz 8,26–40)¹⁸.

Przyjmuje się również, że wskazana legenda nie jest homogenicznym typem, lecz raczej kompleksem powiązanych ze sobą opowieści połączonych motywem istot nadprzyrodzonych wchodzących w interakcje z żywymi na szosach, drogach lub w podobnych miejscach liminalnych¹⁹. Gillian Bennett, analizując sto opowieści realizujących różne warianty „znikającego autostopowicza”, stwierdziła, że ich bohaterkami są najczęściej duchy młodych, atrakcyjnych dziewcząt, często wytwornie ubranych (w eleganckich sukniach balowych, wizytowych, wykonanych z drogiego materiału), które zginęły tragicznie i przedwcześnie w wypadkach samochodowych. Zdaniem autorki, taki model sugeruje ich niewinność, wrażliwość i cnotę oraz to, że „nie zasłużyły na śmierć”²⁰. Nienaturalna, nagła śmierć i niedokonane życie sprawiają, że bohaterki nie mogą zaznać

¹⁵ J.H. Brunvand, *The Vanishing Hitchhiker. American Urban Legends and Their Meanings*, W.W. Norton & Company, New York–London 2003.

¹⁶ R.K. Beardsley, R. Hankey, *The Vanishing Hitchhiker*, „California Folklore Quarterly” 1942, vol. 1, s. 303-335.

¹⁷ G. Bennet, *The Vanishing Hitchhiker at Fifty-Five*, „Western Folklore” 1998, vol. 57, no. 1, s. 3-4; D. Czubala, *Polskie legendy miejskie. Studium i materiały*, Stowarzyszenie Thesaurus Silesiae – Skarb Śląski, Katowice 2014, s. 66-71.

¹⁸ H. Brunvand, *op. cit.*, s. 39.

¹⁹ G. de Vos, *op. cit.*, s. 150.

²⁰ G. Bennett, *Phantom Hitchhikers and Bad Deaths...*, s. 9-10.

spokoju, próbują nawiązać relacje ze światem żywych, przebywając w zawieszaniu między tym a tamtym światem i nawiedzając miejsce własnej śmierci lub pochówku.

RESURRECTION CEMETERY, 7200 S. ARCHER AVENUE, JUSTICE

Jedną z głośnych realizacji legendy o znikającym autostopowiczu jest wielowątkowa wersja opowieści zarejestrowana wielokrotnie w Chicago. Zgodnie z nią duch kobiety w sukni balowej i eleganckich butach do tańca ukazuje się wzdłuż Archer Avenue, która przez miłośników zjawisk paranormalnych jest uznawana za jedną z „najbardziej nawiedzonych” dróg w obszarze metropolitalnym Wietrznego Miasta²¹. Do jej sławy ma się przyczyniać tajemnicza przeszłość z czasów przed przybyciem europejskich osadników i fakt, że bezpośrednio przy niej lub w niewielkiej odległości znajduje się aż pięć cmentarzy. Najbardziej znany to Resurrection Catholic Cemetery & Mausoleums założony w 1904 roku, na którym odbywały się między innymi pogrzeby przedstawicieli chicagowskiej Polonii. Dwa kolejne to Bethania Cemetery oraz leżący nieco na uboczu mały cmentarz przy katolickim kościele St. James at Sag Bridge w Lemont. Warto wspomnieć, że do lat 60. XX wieku okolica była zamieszkiwana przez emigrantów z ziem polskich i ich potomków, a w omawianej wersji opowieści o autostopowiczce pojawiają się polskie nazwiska.

Zjawa, która od końca lat 30. XX wieku ma się pojawiać w południowej części Archer Avenue, określana jest jako „jasnowłosa, niebieskooka piękność”²², „blondynka, około 19 lat, Polka, z wiecznym zamiłowaniem do tańca”²³, „bardzo piękna, blondynka, niebieskooka kobieta z włosami do ramion, polskiego pochodzenia, w wieku 18 lub 19 lat. Ma na sobie białą lub jasną sukienkę do tańca i pantofle. Kobiety widują ją bardzo rzadko”²⁴. Ze względu na związki z pierwszą z wymienionych wcześniej nekropolii bohaterka opowieści nazywana jest Resurrection Mary lub w skrócie – Mary Rez. Swoje imię wyjawiała podobno

²¹ Archer Avenue, one of the most haunted roads in the Chicago area, <https://www.dangerous-roads.org/north-america/usa/4917-archer-avenue.html>, dostęp: 5.04.2022.

²² Resurrection Cemetery (Home of „Resurrection Mary”), <https://ghostresearch.org/sites/resurrection.html>, dostęp: 5.04.2022.

²³ Hunting the Ghost named Mary, „Chicago Tribune”, 24.10.1975, <https://chicagology.com/hauntedchicago/resurrectionmary/>, dostęp: 5.04.2022.

²⁴ E. Williamson, Deathly Dancer, „Chicago Tribune”, 25.10.1992, <https://www.chicagotribune.com/news/ct-xpm-1992-10-25-9204060394-story.html>, dostęp: 5.05.2022.

jednemu ze świadków – Jerry’emu Palusowi, który miał ją spotkać na tańcach w 1939 roku. „Najsłynniejszy duch Chicago” był widziany najczęściej na odcinku między główną bramą Cmentarza Zmartwychwstania a miejscem, gdzie do niedawna stała wielka sala balowa – Willowbrook Ballroom (wcześniej Oh Henry Ballroom), która spłonęła 28 października 2016 roku. To właśnie w tym budynku na zabawie tanecznej – zgodnie z legendą – dziewczyna miała spędzić ostatni wieczór swojego życia. Pokłóciwszy się z partnerem, zdenerwowana wyszła nad ranem z budynku, samotnie i pieszo ruszając do domu. Niestety, jak mówi opowieść, wracając z balu, zginęła na trasie potrącona przez samochód. Odtąd odświętnie ubrana pojawia się przy Archer Avenue.

Świadkowie relacjonują najczęściej historię o idącej poboczem młodej kobiecie, proszącej o podwiezienie, a potem tajemniczo znikającej podczas jazdy samochodem. Inna grupa legend o Mary opowiada o zderzeniu pojazdu z pojawiającą się nagle dziewczyną lub o zauważonej leżącej na poboczu, rannej postaci w jasnej sukni, której jednak nie można odnaleźć po zatrzymaniu samochodu. Bardziej rozbudowana narracja dotyczy mężczyzny (wspomnianego wcześniej Jerry’ego lub Gerry’ego Palusa), bywalca jednej z okolicznych sal balowych, który poznał tam samotną tancerkę o bladej i zimnej skórze. Gdy odwoził ją do domu, zamiast pod wskazanym adresem (South Damen Avenue) wysiadła w okolicach wejścia na cmentarz Resurrection i zniknęła wśród grobów. Podobno Mary była widziana również w innych salach balowych (m.in. w lokalu Liberty Grove Hall and Ballroom²⁵) i nocnych klubach zlokalizowanych przy Archer Avenue. W 1973 roku zdenerwowany taksówkarz wszedł do tawerny Chet’s Melody Lounge, stojącej naprzeciwko cmentarza i należącej do niedawna do rodziny Prusinkich. Chciał odnaleźć kobietę w białej sukni – swoją pasażerkę, która nie zapłaciła za kurs. Zdziwiony manager wyjaśnił mu, że do baru nie wchodziła ostatnio żadna blondynka. Uznano zatem, że musiał to być duch Mary. Bywalcy lokalu przez wiele lat mogli wieczorami zobaczyć drinka zostawionego dla ducha na końcu baru oraz odtworzyć w szafie grającej utwór – *The Ballad of Resurrection Mary* autorstwa Guya Gilberta. W ciągu kolejnych lat bar stał się również celem wypraw osób zafascynowanych dochodzeniami paranormalnymi.

W 1977 roku jadący drogą mężczyzna – jak opowiadają – widział kobietę stojącą od wewnątrz przy bramie wejściowej cmentarza Resurrection. Zadzwonił po pomoc, gdyż podejrzewał, że ktoś nie zdążył wyjść z terenu nekropolii przed

---

²⁵ U. Bielski, *Chicago Haunts. Ghostlore of the Windy City*, Thunder Bay Press, San Diego 2009, s. 14.

jej zamknięciem i pozostał w środku. Interweniująca policja nie spotkała jednak nikogo, znalazła natomiast wygięte pręty w ogrodzeniu oraz znajdujące się na nich ślady opalenia i odcisk dłoni²⁶. Chociaż władze cmentarza zdementowały tę informację, wskazując, że budzące emocje uszkodzenia zostały spowodowane przez cofającą ciężarówkę, uznano je za widome ślady paranormalnej aktywności. Przyciągały one poszukiwaczy duchów i turystów, co spowodowało decyzję władz cmentarza o ostatecznym usunięciu zniszczonego ogrodzenia. Przewodnicy wycieczek poza bramą cmentarza, która nadal budzi zainteresowanie, pokazują również znajdującą się na nim figurę Chrystusa stojąca nieopodal kaplicy, pod którą podobno wiele razy widziano tańczącą Mary.

„ORIGINAL RESURRECTION MARY”²⁷

Próby ustalenia danych i szczegółów życia domniemanej Mary inicjowane są przez osoby zafascynowane parapsychologią oraz miłośników lokalnej historii i tradycji Chicago. Trudno rozstrzygnąć, czy usiłowania te są podyktowane tylko dążeniem do ustalenia danych osoby, której śmierć dała początek legendom, czy też są podyktowane chęcią zidentyfikowania i zobaczenia „ducha” nawiedzającego konkretną ulicę, a więc są rezultatem głębokiego przekonania o realności wydarzeń zachodzących przy Archer Avenue.

Badacze zjawisk paranormalnych, niezależnie od przesłanek kierujących ich działaniami, na podstawie relacji ze spotkań ze zjawą zidentyfikowali kilka jej cech charakterystycznych – ma to być młoda, około dwudziestoletnia kobieta imieniem Mary lub Marie, długowłosa blondynka w białej sukni i balowych pantoflach, mówiąca z polskim (lub środkowoeuropejskim) akcentem, która zginęła tragicznie w latach 30. XX wieku i jest powiązana z Resurrection Cemetery. Najczęściej wskazywaną „kandydatką” na ducha pojawiającego się na Archer Avenue jest Mary Bregovy, określana zwykle jako córka polskich emigrantów, która zginęła w wypadku samochodowym w centrum Chicago, wracając z przyjaciółmi

²⁶ Opowieści o Mary relacjonują na podstawie: U. Bielski, *op. cit.*, s. 13-27; T. Taylor, *The Big Book of Illinois Ghost Stories*, Stackpole Books, Mechanicsburg 2009, s. 351-370 oraz materiałów zamieszczonych na stronach: *Resurrection Cemetery (Home of «Resurrection Mary»)*, <https://ghostresearch.org/sites/resurrection.html>, dostęp: 5.04.2022; *Resurrection Mary, Justice Illinois, America*, <http://www.ghost-story.co.uk/index.php/unclassified/313-resurrection-mary-justice-illinois-america>, dostęp: 5.04.2022.

²⁷ T. Taylor, *op. cit.*, s. 367.

z imprezy tanecznej 10 marca 1934 roku²⁸. Została ona pochowana w czasowym grobie na Resurrection Cemetery. Kolejną ma być Anna Norkus (1914–1927), ze względu na swą religijność używająca imienia Maria (Marija), która zmarła tragicznie w podobnych okolicznościach, wracając z tańców w Oh Henry Ballroom. Sceptycy twierdzą jednak, że obie „kandydatki” i okoliczności ich śmierci nie do końca odpowiadają szczegółom opisywanym w narracjach o spotkaniach z duchem. Mary Bregovy zapamiętana została jako wesoła, atrakcyjna, krótkowłosa brunetka, a nie blondynka. Ponadto zginęła w centrum Chicago, a do grobu złożono ją w sukni w kolorze lawendy lub orchidei²⁹. Anna Norkus w chwili śmierci nie miała skończonych trzynastu lat, była więc jeszcze dzieckiem, o spotkaniu z którym nie wspomina żadna z krążących relacji. Nie była również Polką, lecz córką przybyszów z Litwy, i nie zginęła w okolicy Resurrection Cemetery ani – przynajmniej oficjalnie – nie została na nim pochowana. Są jednak tacy, którzy uważają, że ze względu na strajk grabarzy z Saint Casimir Catholic Cemetery, gdzie miał się odbyć pogrzeb dziewczynki, przewieziono ciało na Resurrection z zamiarem późniejszego przeniesienia na docelowe miejsce, co nie zostało zrealizowane ze względu na zaniedbania lub brak możliwości identyfikacji trumny. „Zagubiony grób”, niewłaściwy pochówek ma być zresztą jednym z powodów pośmiertnej aktywności Mary, podobnie jak „kara” dla ojca, który lekkomyślnie pozwolił małej na udział w nocnej zabawie.

Jedną z mniej znanych postaci mogących być „prawdziwą” Mary, miała być Maria Miskowsky (Miskowski lub Muchowski – niewyraźnie zapisane w aktach nazwisko jest różnie odczytywane), która ubrana w białą ślubną suknię matki została potrącona jako dziesiętnastolatka w 1930 roku, gdy przebiegała przez Archer Avenue w drodze na przyjęcie z okazji Halloween. Informacje o jej śmierci, w przeciwieństwie do dwóch poprzednich kobiet, nie przedostały się do prasy, a w związku z brakiem danych odnalezienie innych dotyczących jej danych jest utrudnione. Choć w spisie ludności z 1930 roku odnaleziono dziesiętnastoletnią wówczas kobietę o takim imieniu i nazwisku, to najprawdopodobniej nie zginęła ona w wypadku w tym roku, lecz umarła wiele lat później i została pochowana na Evergreen Cemetery jako mężatka i matka.

---

²⁸ *Possibly the „most loved” Ghost in Chicagoland*, http://www.hauntdetective.com/index.php?option=com_content&view=article&id=53:resurrection-mary&catid=37:westside&Itemid=63, dostęp: 1.05.2022.

²⁹ U. Bielski, *op. cit.*, s. 16.

Kolejną dziewczyną, rzadziej jednak wiązaną ze słynną zjawą, jest szesnastoletnia Maria Rozanc (1914–1930), której nagrobek zlokalizowano na cmentarzu Resurrection³⁰. Wiadomo o niej niewiele, najpewniej jednak nie zginęła w wypadku drogowym.

KONKLUZJE

Zainteresowanie historią Mary nie jest zjawiskiem współczesnym. W ciągu kilku dziesiątek lat w prasie pojawiło się wiele artykułów relacjonujących historie, których miała być bohaterką, oraz wywiady z osobami będącymi świadkami tych wydarzeń lub takimi, które prezentowały swój sceptyczny stosunek do przedstawianych wypadków.

Wysiłki odnalezienia „prawdziwej” Mary – identyfikacji osoby, której tragiczny los mógł dać początek kompleksowi historii o duchu ukazującym się wzdłuż Archer Avenue w Chicago, są trwającymi od kilku dekad próbami weryfikacji legendy miejskiej. Są one ukierunkowane na udowodnienie, że historia Mary Rez nie jest odmianą legendy o znikającym autostopowiczu, ale opowieścią wprawdzie niesamowitą, lecz odnoszącą się do konkretnej przestrzeni i opartą na faktach:

[...] historia Mary zawiera coś, czego nie ma w legendach miejskich – fizyczne dowody jej obecności. Nie mam na myśli mitycznych płaszczy i kurtek szkolnych [letterman jackets], które znajdowano starannie złożone na grobach, ale rzeczywiste zdarzenia fizyczne przypisywane jej duchowi, a także odciski dłoni pozostawione na kratkach żelaznej bramy³¹.

W działaniach weryfikacyjnych zwraca uwagę współwystępowanie i przenikanie się dwóch poziomów. Z jednej strony przywoływane i powielane są starannie wyszukane dokumenty, notatki prasowe, akta domów pogrzebowych, fotografie i inne materiały źródłowe pozwalające ustalić personalia i szczegóły życia młodych kobiet, które zginęły w wypadku samochodowym w określonym okresie czasu, zbieżnym z początkiem nawiedzeń na Archer Avenue. Z drugiej

---

³⁰ *Mary «Resurrection Mary» Rozanc*, <https://www.findagrave.com/memorial/11851/mary-rozanc>, dostęp: 10.03.2025.

³¹ T. Taylor, *The Last Dance of Mary Bregovy*, 9.03.2013, <http://troytaylorbooks.blogspot.com/2013/03/the-last-dance-of-mary-bregovy.html>, dostęp: 10.03.2023.

strony, uwzględniane są relacje świadków, którzy spotkali tajemniczą zjawę, a także stare i nowe, niepozbawione elementów sensacji artykuły i filmy oparte na tych doniesieniach. Uderzające jest, że fakty z tych dwóch kategorii, traktowane są jako równorzędne i mające tę samą wagę. Punktem wyjścia dla działań uwiarygodniających jest imię i rysopis ducha. Powodem, dla którego niektórzy nie identyfikują Mary Rez z którąś z typowanych kobiet mających być jej pierwowzorem, są różnice w opisywanym wyglądzie ofiar wypadku i „autostopowiczki” pojawiającej się przy drodze, takie jak kolor i długość włosów, wiek, domniemana osobowość czy barwa sukni. Interesujące są także próby dopasowania szczegółów wydarzeń historycznych, aby odpowiadały relacjom uwzględnianym w legendach. Mary Bregovy zginęła na skrzyżowaniu North Wacker Drive i Lake Street – z dala od miejsc, w których ma się ukazywać słynna zjawia. Aby wyjaśnić ten fakt i połączyć go z dominującą narracją, wskazuje się, że grupa młodzieży jadąca wspólnie w fatalny wieczór samochodem wracała z tańców w Oh Henry Ballroom, by kontynuować zabawę w jednym z dłużej czynnych lokali w centrum miasta³². W podobny sposób są również uzasadniane niezgodności w pośmiertnych losach Anny Norkus, które zgodnie z dokumentami nie są związane z cmentarzem Resurrection. Rozbieżności i – mimo wysiłków – brak możliwości ustalenia „prawdziwej” Mary, sprawiają, że wysuwane są sugestie, iż przy Archer Avenue pojawia się więcej niż jeden duch młodej kobiety, co współgra i potwierdza „niesamowitą” reputację tej okolicy.

Gail de Vos zauważyła, że zjawisko komodyfikacji kultury odnosi się również do komercyjnego wykorzystywania legend miejskich, w tym tych, które opowiadają o duchach. Zdaniem badaczki, jednym z przejawów tego trendu jest rozwój turystyki szlakami duchów (*ghost tourism*³³, *paranormal tourism*), polegającej na odwiedzaniu miejsc nawiedzanych przez nie. Zjawisko to łączy w sobie trzy elementy: współczesną fascynację zjawiskami paranormalnymi i ich badaniem, która jest wzmacniana i wykorzystywana przez media, zainteresowanie historią i dziedzictwem (także negatywnym) oraz rozwój rozmaitych praktyk turystycznych, w tym tzw. mrocznej turystyki i wypraw do różnych niecodziennych i ekscytujących miejsc.

---

³² A. Harrington, *Chicago Hauntings: Resurrection Mary, Chicago's most famous ghost*, 31.10.2024, <https://www.cbsnews.com/chicago/news/chicago-hauntings-resurrection-mary-most-famous-ghost/>, dostęp: 10.03.2025.

³³ G. de Vos, *op. cit.*, s. 141-146.

„Podróże [śladami] legend polegają, co jest semantycznie oczywiste – pisał Mikel J. Koven – na podróży do określonego miejsca związanego z legendą w nadziei, że będziemy świadkami jakichś zjawisk, tak jak w samej legendzie”³⁴.

Jednak, aby „ghost tour” mógł zafunkcjonować, konieczne jest „potwierdzenie” prawdziwości opowiadanej historii oraz powiązanie jej z lokalnymi faktami i topografią. Z formy ogólnej powinna się zmienić w konkretną opowieść, którą można połączyć z istniejącymi miejscami.

Autorzy raportu na temat turystyki paranormalnej – opublikowanego w 2020 roku – zauważyli, że zyskowość działań ukierunkowanych na turystykę duchów sprawiła, iż wiele instytucji i miast włączyło ją do swoich działań promocyjnych, jako efekt świadomie kreowanego wizerunku nawiedzonego miejsca oraz podstawy lub uzupełnienia lokalnego programu rozwoju³⁵. Zainteresowanie odbiorców i entuzjastów zjawisk paranormalnych jest podsycane przez produkty kultury popularnej³⁶, marketing formalny i nieformalny, ale także przez propagowanie folkloru historycznego i legend miejskich.

Eksploatacja opowieści o duchach jest podstawą utrzymania wielu firm oferujących odpłatną możliwość spotkania z nadprzyrodzonym lub chociaż możliwość wędrowki ich śladem, szlakiem łączącym miejsca ich domniemanej manifestacji. Podobnie jest w przypadku Chicago, które dla celów turystycznych chce wykorzystać nie tylko swoją opinię „miasta gangsterów”, ale także „miasta duchów”. Przegląd wielu tras turystycznych proponowanych w tym mieście przewiduje również odwiedzenie Archer Avenue i próby spotkania jej najsłynniejszej zjawy.

Jak wskazują badacze folkloru, traktowanie zjawisk paranormalnych jako pewnego rodzaju rozrywki skutkuje banalizacją opowieści o duchach oraz trywializacją ich kulturowego znaczenia. Tymczasem dotyczą one przede wszystkim kultury żyjących³⁷. Legenda, a w zasadzie – jak twierdzą „wierzący” –

---

³⁴ M.J. Koven, *Most Haunted and the Convergence of Traditional Belief and Popular Television*, „Folklore” 2007, vol. 118, no. 2, s. 186.

³⁵ J. Houran [et al.], *Paranormal Tourism. Market Study of a Novel and Interactive Approach to Space Activation and Monetization*, „Cornell Hospitality Quarterly” 2020, no. 61 (3), s. 291.

³⁶ Legenda o Mary stała się tematem eksploatowanym przez kulturę popularną. Poza znaczną liczbą blogów i podcastów pojawiło się kilka filmów nawiązujących do tej postaci. Są to na przykład *Resurrection Mary (Autostopowiczka w bieli)* w reżyserii Seana Michaela Beyera (2007) czy *Resurrection Mary. Dance with the Devil* w reżyserii Michaela Lansu (2005).

³⁷ J.B. Thomas, *op. cit.*, s. 30-31.

prawdziwa opowieść ma być wskazówką do właściwego zachowania. Pozornie lekka, ludyczna, straszna lub anegdotyczna opowieść jest rodzajem przestrogi, która uważnym pozwala zminimalizować zagrożenia współczesnego świata. Pośmiertne wędrówki bohaterki legendy to powtarzana i z konieczności nieudana próba powrotu do domu. Legenda o znikającej autostopowiczkę wyraża zatem ludzki i powszechny strach przed utratą dorastającego dziecka w wypadku drogowym, z dala od rodziny i bezpiecznego domu³⁸. To decyduje o utrzymywaniu się tej formy, o jej uniwersalizmie i trwałości kulturowej.

BIBLIOGRAFIA

- Banks T.J., *The Usefulness of Ghost Stories*, [w:] D.E. Goldstein, S.A. Grider, J. Banks Thomas, *Haunting Experiences. Ghosts in Contemporary Folklore*, Utah State University Press, Logan 2007, s. 25–59.
- Beardsley R.K., Hankey R., *The Vanishing Hitchhiker*, „California Folklore Quarterly” 1942, vol. 1, no. 4, s. 303–335.
- Bennett G., *Alas, Poor Ghost! Traditions of Belief in Story and Discourse*, Utah State University Press, Logan 1999.
- Bennett G., *Phantom Hitchhikers and Bad Deaths*, „Tradition Today” 2011, nr 1, s. 3–18, http://centre-for-english-traditional-heritage.org/TraditionToday1/TT1_Bennett.pdf, dostęp: 10.03.2023.
- Bennett G., *The Vanishing Hitchhiker at Fifty-Five*, „Western Folklore” 1998, vol. 57, no. 1, s. 1–17.
- Bielski U., *Chicago Haunts. Ghostlore of the Windy City*, Thunder Bay Press, San Diego 2009.
- Brunvand J.H., *The Vanishing Hitchhiker. American Urban Legends and Their Meanings*, W.W. Norton & Company, New York–London 2003.
- Czech F., *Czy Polacy jadają łabędzie? Legendy miejskie i fałszywe wiadomości w warunkach kontaktu międzykulturowego*, „Perspektywy Kultury” 2023, t. 41, nr 2 (2), s. 275–297.
- Czubala D., *Polskie legendy miejskie. Studium i materiały*, Stowarzyszenie Thesaurus Silesiae – Skarb Śląski, Katowice 2014.
- Dégh L., *Legend and Belief. Dialectics of a Folklore Genre*, Indiana University Press, Bloomington–Indianapolis 2001.

³⁸ K. Van Effelterre, *op. cit.*, s. 70.

- Effelterre K. Van, *The Return of the Dead. Revenants in Flemish Traditional and Contemporary Legends*, „Folklore” 2007, vol. 118, no. 1 (2007), s. 65–77, DOI: 10.1080/00155870601095663.
- Ellis B., *Death by Folklore. Case Closed?*, „Ethnologies” 2019, vol. 41, no. 1, s. 99–120, DOI: 10.7202/1069848ar.
- Ellis B., *Death by Folklore. Ostension, Contemporary Legend, and Murder*, „Western Folklore” 1989, vol. 48, no. 3, s. 201–220.
- Goldstein D.E., Grider S.A., Banks T.J., *Introduction. Old Spirits in New Bottles*, [w:] Goldstein D.E., Grider S.A., Banks T.J., *Haunting Experiences. Ghosts in Contemporary Folklore*, Utah State University Press, Logan 2007, s. 1–22.
- Gordon A.F., *Ghostly Matters. Haunting and the Sociological Imagination*, University of Minnesota Press, Minneapolis 2008 [I wyd. 1997].
- Harrington A., *Chicago Hauntings: Resurrection Mary, Chicago’s most famous ghost*, 31.10.2024, <https://www.cbsnews.com/chicago/news/chicago-hauntings-resurrection-mary-most-famous-ghost/>, dostęp: 10.03.2025.
- Houran J., Hill S.A., Haynes E.D., Bielski U.A., *Paranormal Tourism: Market Study of a Novel and Interactive Approach to Space Activation and Monetization*, „Cornell Hospitality Quarterly” 2020, no. 61 (3), s. 287–311, DOI: 10.1177/1938965520909094.
- Hunting the Ghost named Mary*, „Chicago Tribune”, 24.10.1975, <https://chicagology.com/hauntedchicago/resurrectionmary/>, dostęp: 5.04.2022.
- Johnson R., *Possibly the „most loved” Ghost in Chicagoland*, (brak daty), http://www.hauntedetective.com/index.php?option=com_content&view=article&id=53:resurrection-mary&catid=37:westside&Itemid=63, dostęp: 1.05.2022.
- Koven M.J., *Most Haunted and the Convergence of Traditional Belief and Popular Television*, „Folklore” 2007, vol. 118, no. 2, s. 183–202, DOI: 10.1080/00155870701337403.
- Mikkelson D., *Urban Legend Definition*, 10.03.2011, <https://www.snopes.com/2011/03/10/what-are-urban-legends/>, dostęp: 1.03.2023.
- Taylor T., *The Big Book of Illinois Ghost Stories*, Stackpole Books, Mechanicsburg 2009.
- Thomas J.B., *The Usefulness of Ghosts*, [w:] D.E. Goldstein, S.A. Grider, J.B. Thomas, *Haunting Experiences. Ghosts in Contemporary Folklore*, Utah State University Press, Logan 2007.
- Thompson S., *Motif-Index of Folk-Literature. A Classification of Narrative Elements in Folktales, Ballads, Myths, Fables, Mediaeval Romances, Exempla, Fabliaux,*

Jest-Books, and Local Legends, vol. 2, revised and enlarged edition, Indiana University Press, Bloomington 1955–1958.

Vos G. de, *What Happens Next? Contemporary Urban Legends and Popular Culture*, Libraries Unlimited, Santa Barbara 2012.

Williamson E., *Deathly Dancer*, „Chicago Tribune”, 25.10.1992, <https://www.chicagotribune.com/news/ct-xpm-1992-10-25-9204060394-story.html>, dostęp: 5.05.2022.

ŹRÓDŁA INTERNETOWE

Archer Avenue, one of the most haunted roads in the Chicago area, <https://www.dangerousroads.org/north-america/usa/4917-archer-avenue.html>, dostęp: 5.04.2022.

Mary «Resurrection Mary» Rozanc, <https://www.findagrave.com/memorial/11851/mary-rozanc>, dostęp: 10.03.2025.

Resurrection Cemetery (Home of „Resurrection Mary”), <https://ghostresearch.org/sites/resurrection.html>, dostęp: 5.04.2022.

Resurrection Mary, Justice Illinois, America, <http://www.ghost-story.co.uk/index.php/unclassified/313-resurrection-mary-justice-illinois-america>, dostęp: 5.04.2022.

Taylor T., *The Last Dance of Mary Bregovy*, <http://troytaylorbooks.blogspot.com/2013/03/the-last-dance-of-mary-bregovy.html>, dostęp: 10.03.2023.

Abstract

WHO HAUNTS IN CHICAGO? ON GHOSTS AND CLASSIC URBAN LEGENDS

The legend of the vanishing hitchhiker is considered the most widespread type of ghost story, and at the same time the most well-known contemporary urban legend. One of the realizations of this legend is a multi-threaded version recorded many times in Chicago, whose heroine is Resurrection Mary or, in short, Mary Rez. Interesting are the efforts to find the “real” or “original” Mary, which have been ongoing for years, and which fit into the trend of public verification (debunking and confirming) of urban legends. They are focused on attempts to identify the person whose tragic fate could have given rise to various stories of encounters with the

ghost haunting Archer Avenue in Chicago and the area around Resurrection Cemetery. They are aimed at proving that the story of Mary Rez is not a variation of the legend of the vanishing hitchhiker, but a story, although incredible, but referring to a specific space and based on facts.

Keywords: urban legends, ghost lore, Vanishing Hitchhiker, Resurrection Mary, debunking

Dążenie do uchwycenia choćby drobnej cząstki prawdy o ludziach zanurzonych w nieustannie zmieniającej się, pełnej sprzeczności i niejednoznacznej kulturze współczesnego świata można uznać za motyw przewodni intelektualnych przedsięwzięć Profesora Tadeusza Palecznego. Nieprzypadkowo w wielu swoich pracach konsekwentnie powraca On do spuścizny Floriana Znanieckiego postulującego, by prowadząc badania, korzystać ze współczynnika humanistycznego, który pozwala uchwycić rzeczywistość kulturową z perspektywy zwykłych ludzi.

Tytułowe peregrynacje nie są tylko przemieszczaniem się z miejsca na miejsce. Pojęcie to ma znacznie głębszy sens i – nawet użyte poza kontekstem religijnym, gdzie odnosi się do uroczystego przenoszenia relikwii czy obiektów religijnych – konotuje doniosłość przemieszczania się jednostek, także między kulturami i wzorami myślenia. Pozwala postrzegać aktorów społecznych jako swoistych pielgrzymów, którzy, świadomi swoich celów, kroczą samodzielnie, lecz zarazem stanowią część całych przepełnionych symbolami dynamicznych wspólnot i przekraczają ich granice.

Z tych względów peregrynacje uczyniliśmy słowem-kluczem, wyznaczającym ramy dociekań zebranych w tomie, będącym formą wyrażenia wdzięczności Profesorowi Tadeuszowi Palecznemu za okazaną życzliwość oraz wszelkie inspiracje.

WYDAWNICTWO
KSIĘGARNIA
AKADEMICKA

<https://akademicka.pl>

ISBN 978-83-8368-299-0

9 788383 682990